

4. Nedokonalé tržní struktury v surovinovém průmyslu

prof. Ing. Lenka Fojtíková, Ph.D.

Nedokonale konkurenční trh

Hlavní rysy:

- Firma vyrábí většinou diferencovaný produkt nebo má výrazný podíl na trhu.
- Trh, na kterém existuje alespoň jeden prodávající (firma), který může ovlivnit tržní cenu.

Příčiny vzniku nedokonalé konkurence

- Úspory z rozsahu
- Bariéry konkurence
- Nedostatečné informace tržních subjektů
- Vlastnictví určitého výrobního faktoru v rukou jediné firmy
- Zásahy státu do tržního mechanismu
- Politické okolnosti

Celkový příjem firmy v nedokonalé konkurenci

$$TR = P \cdot Q$$

TR mohou růst nebo klesat v závislosti na cenové elasticitě poptávky po produkci firmy:

- **Poptávka je elastická** ➞ procentní růst objemu prodané produkce je větší než procentní pokles ceny = ačkoliv P klesá, TR firmy roste
- **Poptávka je neelastická** ➞ procentní růst objemu prodané produkce je menší než procentní pokles ceny = snižuje-li firma P, její TR klesá

Rovnováha firmy v nedokonalé konkurenci

Zisk = celkové příjmy – celkové náklady

Zisk je maximální při takovém objemu výroby, kdy
 $MR = MC$

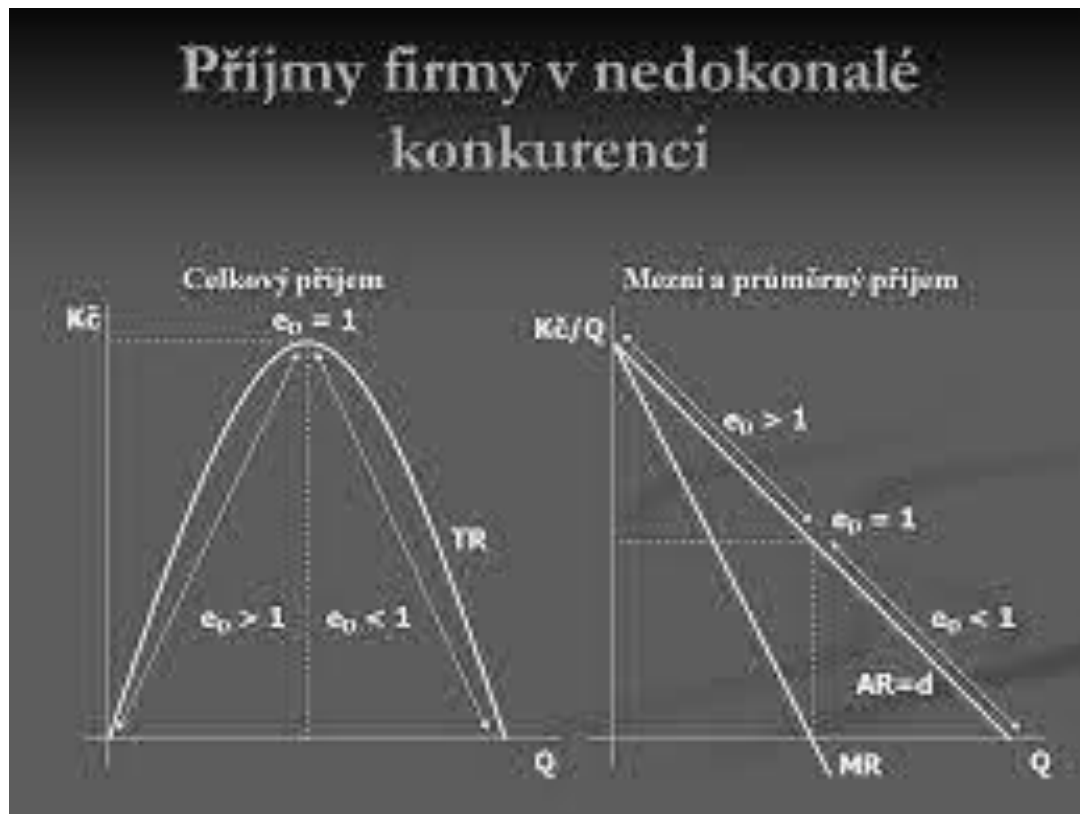

Firma je v rovnováze, vyrábí-li objem produkce,
při němž maximalizuje zisk ($MR < P$)

Mezní a průměrný příjem firmy v nedokonalé konkurenci

$$MR = \frac{\Delta TR}{\Delta Q}$$

$$AR = TR / Q = P$$

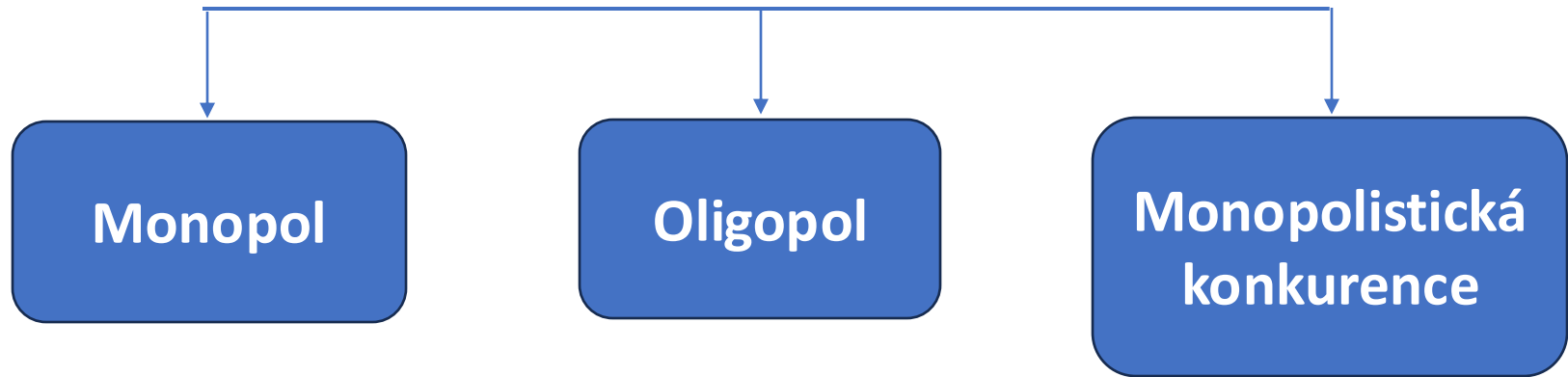
Alternativní cíle firmy v nedokonalé konkurenci

- Dosažení uspokojivé výše zisku
 - Dosažení určitého podílu na trhu
 - Snaha dlouhodobě přežít
 - Růst a expanze firmy
-

Alternativní teorie popisující rozhodování firmy:

- Manažérské teorie
- Behavioristické teorie

Typy nedokonalé konkurence

Monopol

Základní předpoklady teoretického modelu:

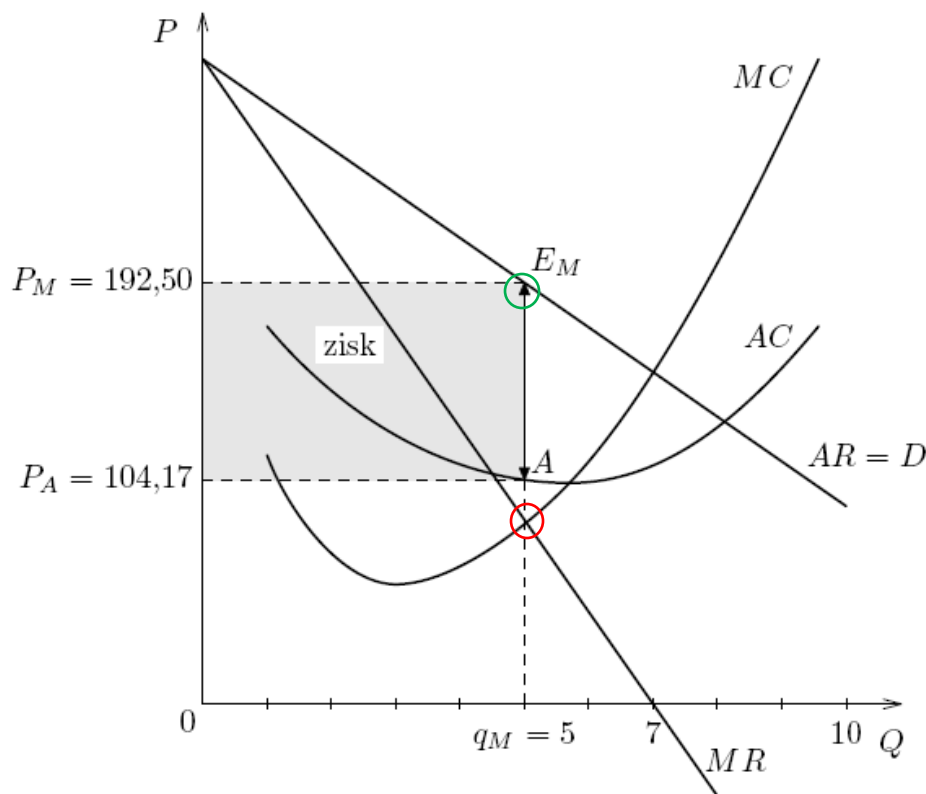
- Existence jediného výrobce
- Diferenciace produktu
- Bariéry vstupu jiných firem do odvětví

Nedokonale konkurenční firma/monopol sama stanoví cenu své produkce

Rovnováha monopolu

$$P > MC$$

Monopolní zisk =
jednotkový zisk (AE_M) ·
rovnovážný Q produkce

Monopolní síla

Monopolní síla je schopnost stanovit cenu vyšší než mezní náklady.

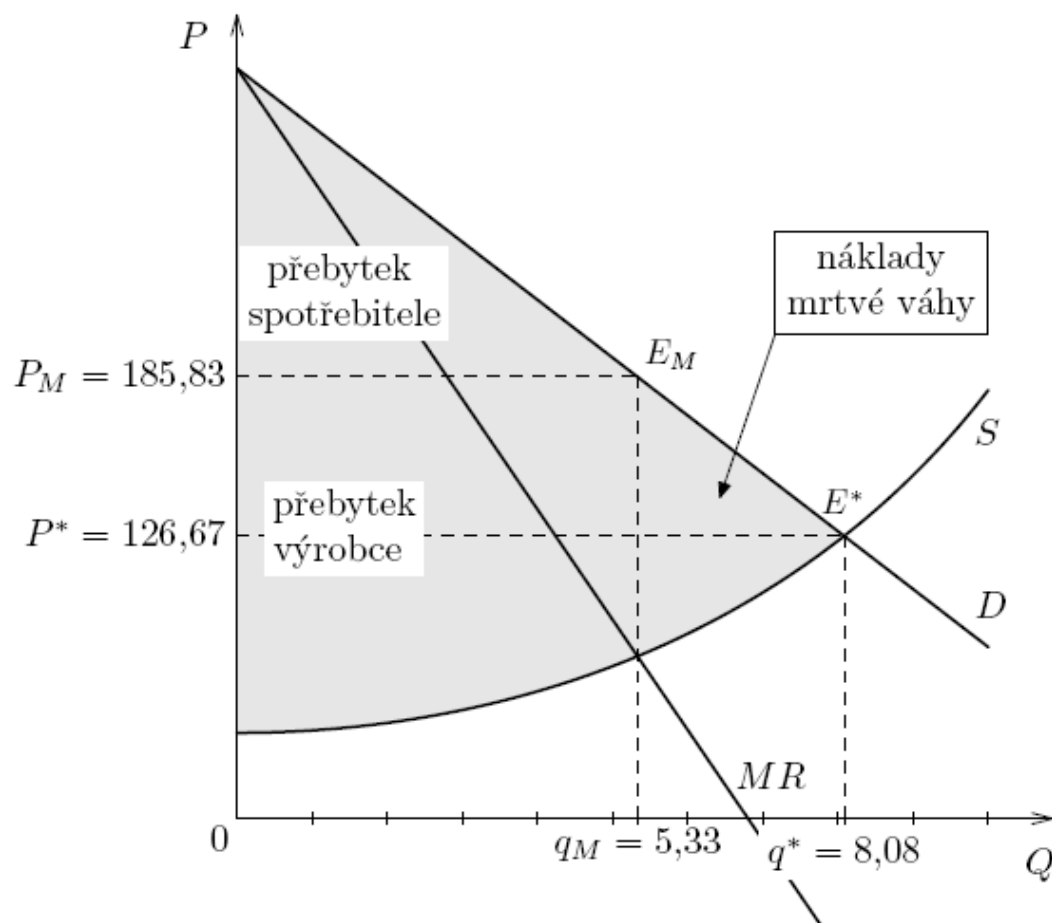
Lernerův index (0,1)

$$L = \frac{P - MC}{P}$$

Míra koncentrace

Procentuální
podíl
nejsilnějších
firem v odvětví
na produkci v
odvětví

Neefektivnost monopolu

Příklady monopolu v surovinovém průmyslu

Příkladem monopolu v surovinovém průmyslu je **společnost De Beers** v diamantovém průmyslu. De Beers dlouhodobě kontrolovala významnou část světové produkce diamantů a měla dominující postavení na trhu. Tento monopol byl založen na strategii ovládnutí těžby diamantů v Jižní Africe a následné kontrole nad distribucí diamantů na světovém trhu.

De Beers využívala různé metody k udržení svého monopolního postavení, včetně manipulace s nabídkou diamantů na trhu, vytváření umělé poptávky a prosazování přísných marketingových strategií, které měly za cíl udržet ceny diamantů na vyšší úrovni. Tento monopolní postup umožnil De Beers získat značnou kontrolu nad celým odvětvím diamantů a maximalizovat své zisky.

Dalším příkladem monopolu v surovinovém průmyslu může být **Standard Oil Company**, kterou založil John D. Rockefeller v 19. století v USA. Standard Oil se stal dominantním hráčem na trhu s ropou a ropnými produkty, ovládající až 90 % trhu ve Spojených státech.

Rockefellerova společnost dosáhla svého monopolního postavení díky agresivnímu strategickému přístupu, který zahrnoval strategie jako kontrola těžby ropy, vertikální integrace (vlastnictví všech fází produkčního procesu, od těžby až po distribuci), vyvíjení tlaku na konkurenci prostřednictvím kartelových dohod a cenové manipulace.

Standard Oil využíval svou moc k prosazování vlastních podmínek, omezování konkurence a udržení vysokých zisků. Tento monopol zůstal dlouho nedotčený, dokud americká vláda nezasáhla prostřednictvím antimonopolních opatření, což vedlo k rozdělení společnosti na několik menších firem.

Regulace monopolu

V podmínkách monopolu nejsou plně využity zdroje, které má společnost k dispozici, a ty které jsou využívány, tak jsou využívány málo efektivně.

Nástroje usměrňování monopolu:

- Antitrustové zákony
- Daňová politika
- Možnost převést monopol do státního vlastnictví
- Cenová regulace

Monopson

- Je opakem monopolu
- Existence **jediného kupujícího**
- **Síla monopsonu spočívá ve schopnosti kupujícího ovlivnit cenu ve svůj prospěch**

Příklad monopsonu v surovinovém průmyslu

Jedním z příkladů monopsonu v surovinovém průmyslu je například situace, kdy **velký výrobce automobilů kontroluje většinu trhu s ocelí**.

V tomto scénáři by automobilová společnost, jako jediný velký kupující oceli, měla silnou jednací pozici vůči ocelářským společnostem. Může tedy diktoval ceny, které je ochotná zaplatit za ocel, a mít tak větší kontrolu nad trhem. To může mít za následek vyšší zisky pro automobilovou společnost a potíže pro ocelářské společnosti, které se snaží vyjednávat spravedlivé ceny za své produkty.

Oligopol

Základní charakteristika oligopolu:

- Existence několika firem v odvětví
- Zpravidla diferencovaný produkt
- Bariéry vstupu do odvětví
- Každá firma je natolik silná, že může stanovit cenu než mezní náklady ($P > MC$)
- Chování firem v oligopolu je ovlivněno jejich vzájemnou závislostí

Smluvní/koluzivní oligopol

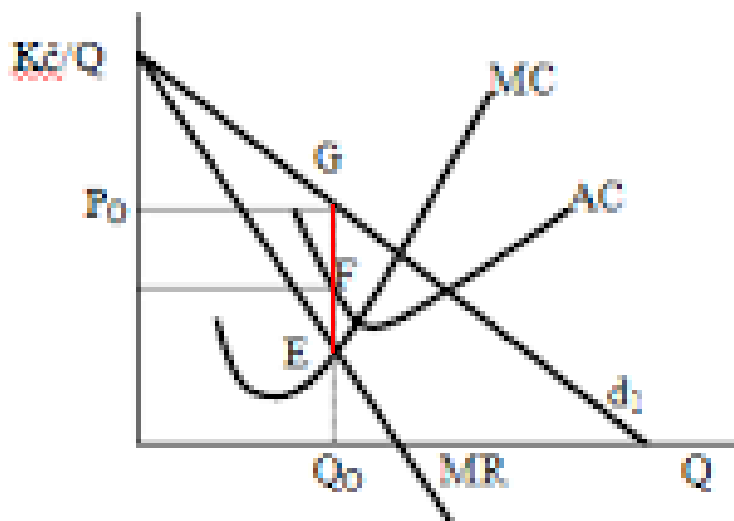
Snaha zvyšovat zisk společně přes zvyšování cen nebo rozdělení trhu

Tajná dohoda

- o monopolní ceně
- o kvótách
- o tržním podílu

smluvní oligopol

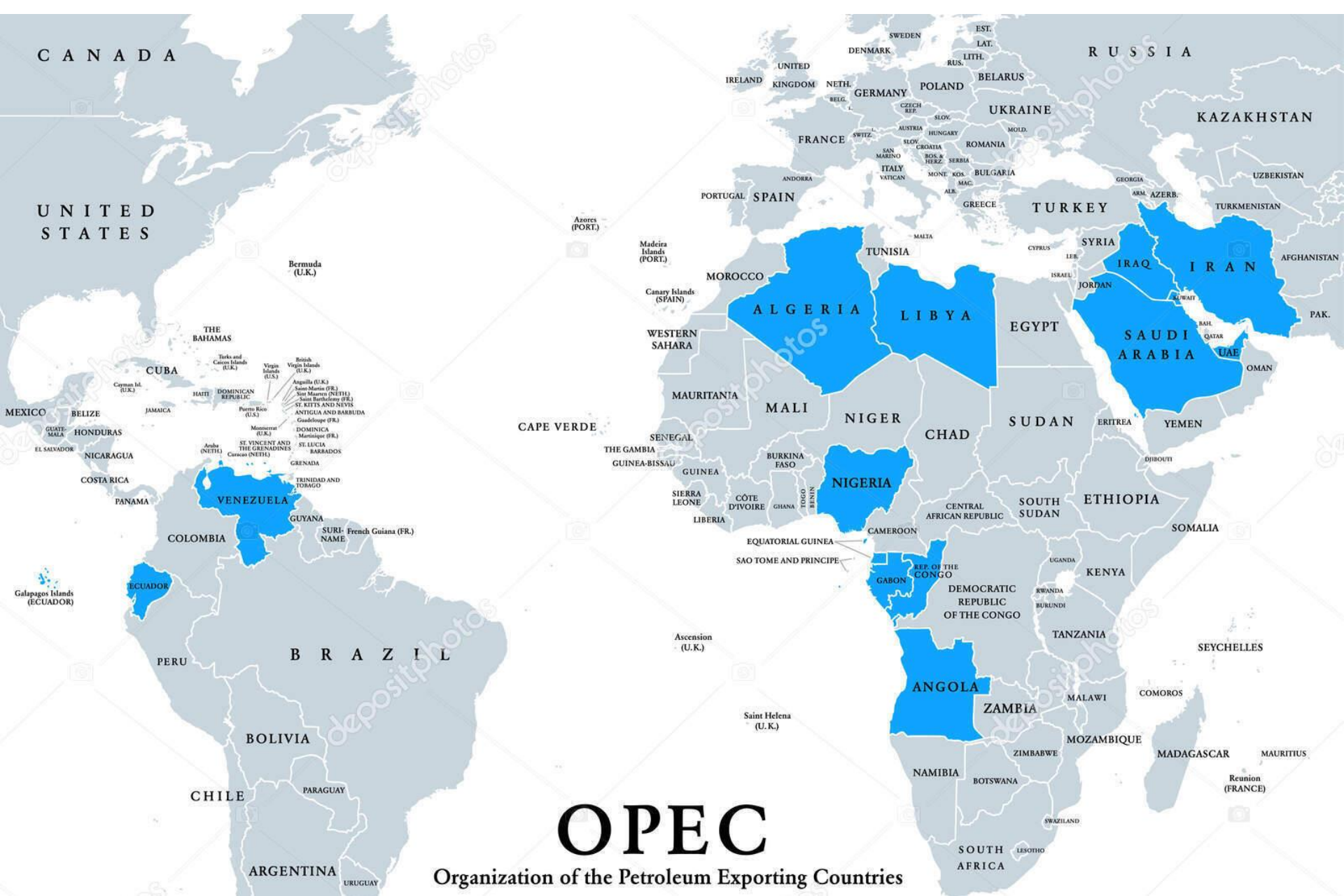

Smluvní oligopol – *kartel*

Kartelové dohody jsou většinou zákonodárnými normami **zakázány**, jsou uzavírány tajně.

Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC)

- Sdružuje v současnosti 12 zemí vyvážejících ropu
- Členy kartelu jsou jednotlivé státy
- Kartelové dohody o cenách a výrobních kvótách jsou po každém zasedání OPEC publikovány (nejsou tajné)

Mise OPEC

In accordance with its Statute, the mission of the Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) is **to coordinate and unify the petroleum policies of its Member Countries** and ensure the stabilization of oil markets in order to secure an efficient, economic and regular supply of petroleum to consumers, a steady income to producers and a fair return on capital for those investing in the petroleum industry.

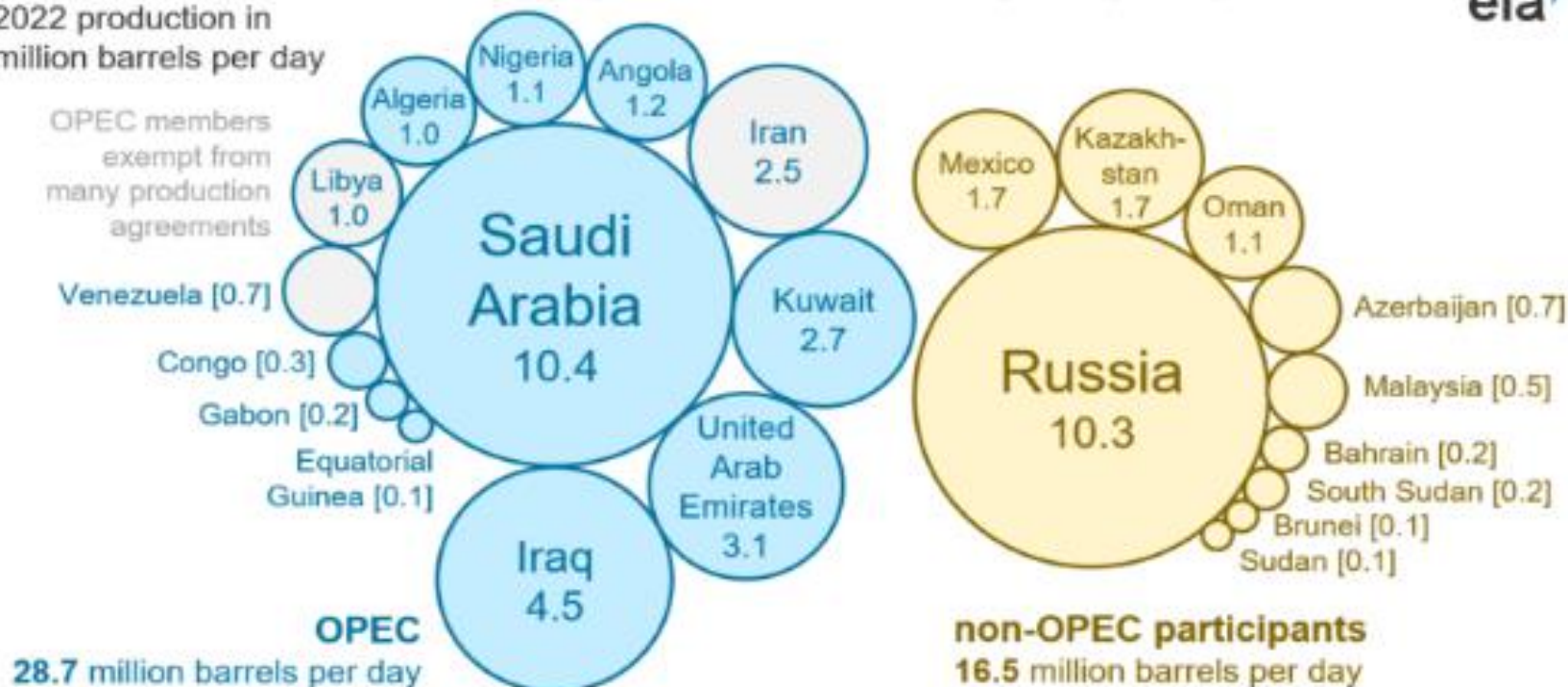
Existence OPEC je důsledkem nejen ekonomických faktorů, ale i politických

Na podzim roku 1973 OPEC záměrně snížila těžbu ropy (o přibližně 5 %), aby mohla její cenu ovlivňovat ve svůj prospěch, a zároveň **vyhlásila embargo na vývoz ropy do zemí, které podporovaly Izrael** během Jomkipurské války (hlavně USA a Nizozemsko) a odstartovala tak první a prozatím největší ropný šok. Ceny ropy se tehdy zvýšily na čtyřnásobek.

OPEC +

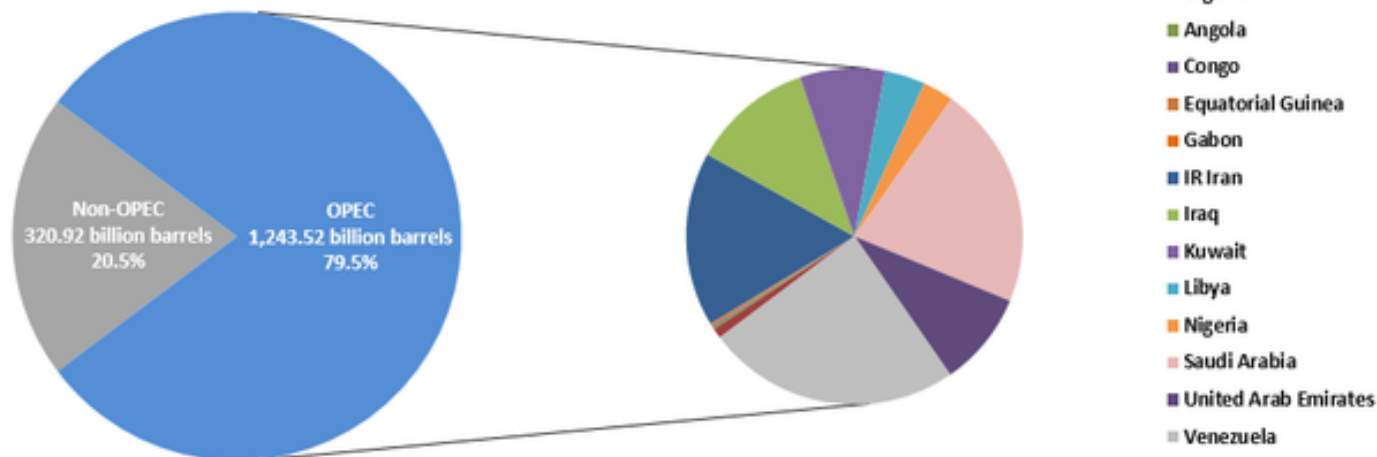
Total oil production from OPEC+ (OPEC and non-OPEC participants)

2022 production in
million barrels per day

Zdroj: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=61102>

OPEC Share of World Crude Oil Reserves, 2022

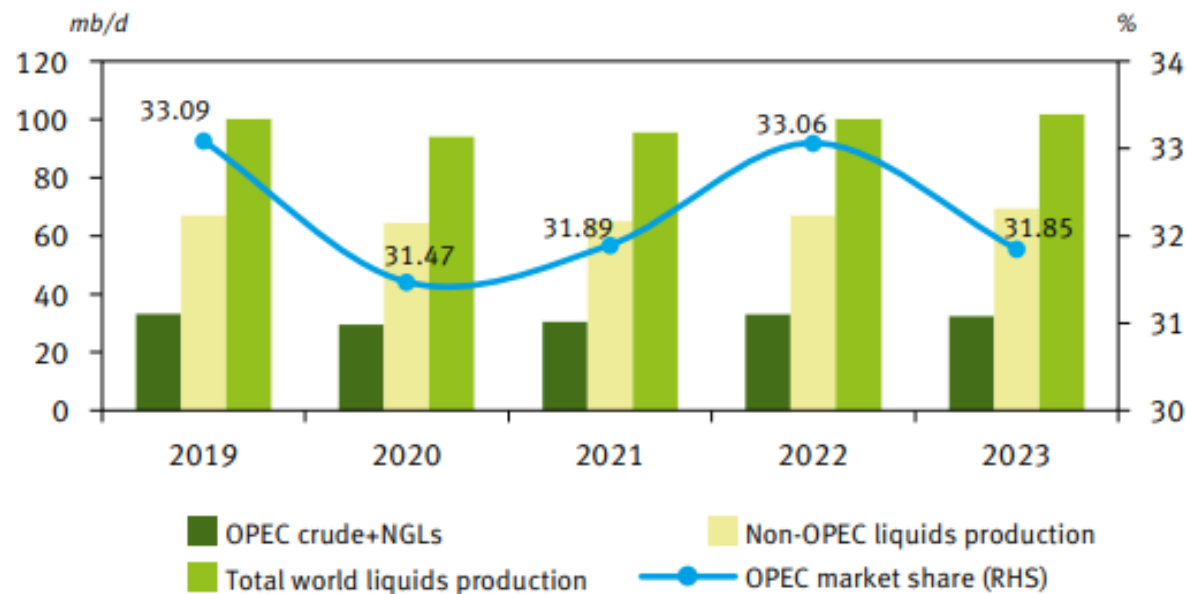
OPEC proven crude oil reserves, at end 2022 (billion barrels, OPEC share)

Venezuela	303.22	24.4%	United Arab Emirates	113.00	9.1%	Algeria	12.20	1.0%	Equatorial Guinea	1.10	0.1%
Saudi Arabia	267.19	21.5%	Kuwait	101.50	8.2%	Angola	2.55	0.2%			
IR Iran	208.60	16.8%	Libya	48.36	3.9%	Gabon	2.00	0.2%			
Iraq	145.02	11.7%	Nigeria	36.97	3.0%	Congo	1.81	0.1%			

Zdroj: https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm

Figure 7

OPEC¹, non-OPEC² and total world supply, as well as OPEC market share, 2019–2023

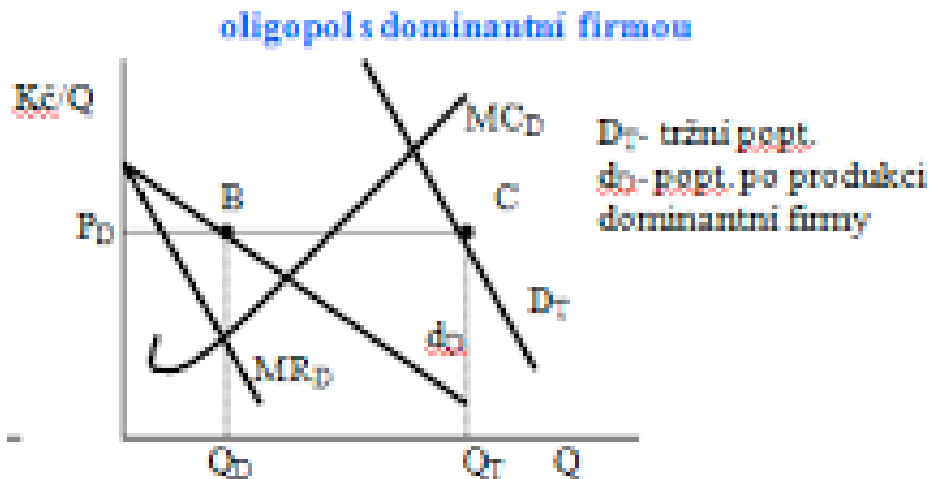
Notes

¹ OPEC – including OPEC NGLs+non-conventional oils.

² Non-OPEC – including processing gains.

Zdroj: https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/AR%202023.pdf

Oligopol s dominantní firmou

Silnější firma přenechá část trhu slabším konkurentům.

V rámci větší části trhu se pak firma chová jako monopol.

Menší firmy v odvětví respektují cenu, kterou určila dominantní firma – **cenové vůdcovství**.

Příklady oligopolu v surovinovém průmyslu

Příkladem oligopolu v surovinovém průmyslu je **trh s hliníkem**.

Hliníkový průmysl je ovládán několika hlavními hráči, jako jsou **společnosti Alcoa, Rio Tinto Alcan a Rusal**. Tyto společnosti ovládají většinu těžby bauxitu, který je surovinou pro výrobu hliníku. Tito hráči mají značný vliv na celkovou nabídku hliníku na trhu a mohou společně ovlivňovat ceny a další tržní podmínky.

Oligopol v hliníkovém průmyslu může vést k vzájemně dohodnutým cenám, omezení konkurence a strategickému chování, jako je sdílení technologií nebo rozdělení trhu. Tyto společnosti také často investují do výzkumu a vývoje, což jim umožňuje udržet své dominantní postavení na trhu.

Existuje několik hlavních hráčů na **trhu s ocelí**, kteří ovládají většinu produkce a distribuce oceli. Mezi tyto hlavní hráče patří společnosti jako **ArcelorMittal**, **Nippon Steel Corporation**, **POSCO**, **China Baowu Steel Group** a další.

I když existuje několik významných firem, jedna z nich obvykle dominuje na trhu. Například ArcelorMittal je jedním z největších výrobců oceli na světě a má značný vliv na ceny a podmínky na trhu s ocelí. Ostatní firmy mohou mít svůj podíl na trhu, ale ArcelorMittal a další dominantní firmy mají obvykle největší tržní podíl a větší moc ovlivňovat tržní dynamiku.

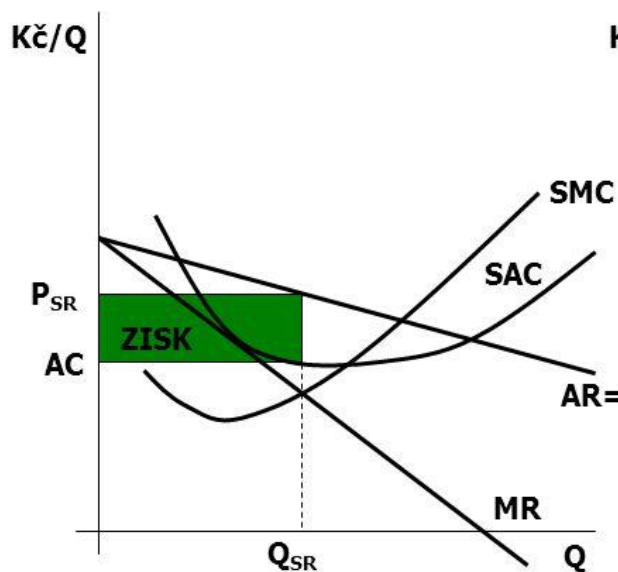
Monopolistická/monopolní konkurence

Základní charakteristika:

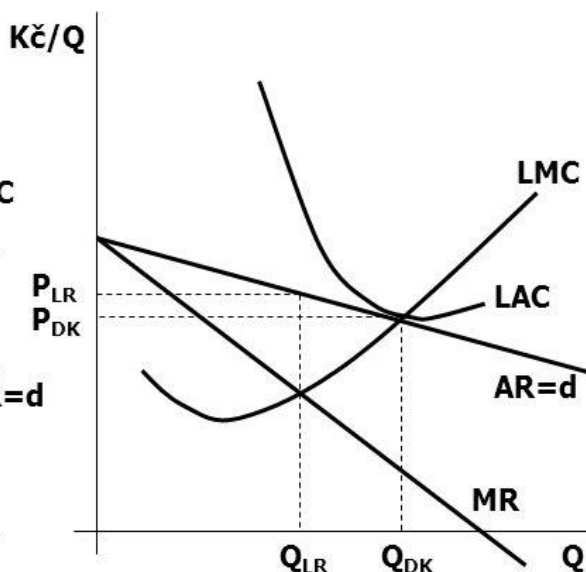
- Velký počet firem v odvětví
- Neexistence bariér vstupu do odvětví
- Každá firma vyrábí diferencovaný produkt
- Firma má v rámci svého produktu monopolní postavení a monopolní sílu → stanoví cenu

Monopolistická konkurence

v krátkém období

v dlouhém období

→ příliv nových firem do odvětví

$MR = MC$ při Q_{LR}

→ nulový monopolní zisk

Monopolní konkurence - pokračování

Výrobní neefektivnost spočívá v tom, že rovnovážný objem produkce nevyrábí monopolně konkurenční firma s minimálními průměrnými náklady

Příklad monopolní konkurence v surovinovém průmyslu

Příkladem monopolní konkurence v surovinovém průmyslu může být **trh s dřevem**. Existuje mnoho různých společností, které se zabývají těžbou a zpracováním dřeva, a nabízejí širokou škálu dřeva a dřevěných produktů pro různé účely, jako jsou stavebnictví, nábytek, papír nebo palivové dřevo.

Na trhu s dřevem můžete nalézt mnoho různých firem různých velikostí, které se specializují na různé druhy dřeva, různé druhy zpracování a různé segmenty trhu. Každá firma má určitou míru kontroly nad cenami svých produktů a marketingovými strategiemi, ale stále musí konkurovat ostatním firmám na trhu.

Dalším příkladem může být trh s nerostnými surovinami jako železo, měď nebo uhlí. Existuje mnoho společností těžících a zpracovávajících tyto suroviny, které dodávají různým průmyslovým odvětvím, ačkoliv se jedná o podobné produkty, každá společnost může mít své vlastní zvláštnosti a cenové politiky.

Příklady firem s různou tržní strukturou v ČR

Oligopol: V těžebním průmyslu můžeme nalézt příklad společnosti **Czech Coal**, která patří mezi největší těžaře uhlí v ČR. Dalším příkladem je skupina firmy **Unipetrol**, která je klíčovým hráčem v oblasti zpracování ropy a petrochemického průmyslu v ČR.

Monopol: **Česká rafinérská a.s.** by mohla být příkladem monopolu v rafinérském průmyslu v České republice. Ačkoliv existují i další rafinerie, Česká rafinérská má významný podíl na trhu a je největším zpracovatelem ropy v zemi.

Monopolní konkurence: V potravinářském průmyslu můžeme najít řadu firem, které spadají do kategorie monopolní konkurence. Například v oblasti výroby mléčných výrobků můžeme uvést firmy jako **Madeta**, **Mlékárna Kunín**, či **Mlékárna Hlinsko**, které nabízejí podobné, ale nikoli identické produkty a soutěží mezi sebou o zákazníky.

Kritérium	Dokonalá konkurence	Nedokonalá konkurence		
		Monopol	Oligopol	Monopolní konkurence
Počet firem v odvětví				
Produkt				
Bariéry vstupu				
Možnost firmy ovlivnit cenu				
Podmínka rovnovážného objemu produkce				
Vztah P a MC				

Úkol ke zpracování: Doplně údaje v tabulce

Děkuji za pozornost

prof. Ing. Lenka Fojtíková, Ph.D.

+420 596 994 560

lenka.fojtikova@vsb.cz

www.vsb.cz